

ÇEVRE BİLİNCİ

Burhan ERKUŞ

I- Konunun Plânı

A-Çevre Kavramı

B-Kainatın Bir düzen İçinde Yaratılması ve Ekolojik Denge

C-Dinimizin Çevre İle İlgili Öğretileri

D-Çevre temizliği

E-Ağacı ve Yeşili Koruma İle İlgili Dinimizin Emir ve Tavsiyeler

II- Konunun Açılımı Ve İşlenişi

Konuya çevre kavramı açıklanarak başlanır. Çevrenin, sadece halk arasında algılandığı şekliyle anlaşılması gerektiğini ortaya koyacak bilgilere yer verilir. Daha sonra, içinde bulunduğumuz çevrenin, Yüce Allah tarafından bir denge ve düzen içinde yaratıldığı ve bu düzen ve dengenin insanların yanlış tutum ve davranışlarına bağlı olarak insanların ve diğer canlıların aleyhine değişikliğe uğradığı ve bu olumsuz gelişmelerin günümüzde tehlike boyutuna ulaştığı hatırlatılır ve konuya ilişkin ayet ve hadislerle yer verilerek kısaca açıklamaları yapılır. Daha sonra dinimizin çevre ile ilgili ayet ve hadislerde yer alan öğretilere değinilip, Peygamberimizin konuya ilişkin örnek uygulamalarına yer verilir. Bundan sonra, çevre bilinci ya da sorumluluğu sadece temizlik açısından özellikle ağaç ve yeşilin korunması özelinde ele alınır. Son olarak da, canlı ve cansız varlıklarıyla çevrenin bize birer emanet olduğu, bu emaneti iyi kullanmadığımız takdirde, en ince ayrıntının bile gündeme geleceği ilahi mahkemede çevreye karşı yanlış tutum ve davranışlarımızdan hesaba çekileceğimiz hatırlatılarak vaaz bitirilir.

III. Konunun Özet Sunumu

"Çevre"; canlıların içinde yaşadığı ortamdır. Bu ortamı, hava, su, toprak, bitki, hayvan, sıcaklık, soğukluk gibi canlı ve cansız varlıklar oluşturur. Bundan dolayı çevreyi; "canlıların yaşayıp gelişmesini sağlayan ve onları sürekli olarak etkileri altında bulunduran fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünlüğüdür" şeklinde tanımlamak mümkündür¹.

1 Necmettin Çepel, Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 38.

Başka bir ifade ile **çevre**; insanla birlikte tüm canlı varlıkları, cansız varlıkları, canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenleri kapsamaktadır².

Yüce Allah, insanın da içinde bulunduğu tabiatı canlı ve cansız varlıklarıyla birlikte bir düzen ve denge içinde yaratmıştır. Bu düzen, yer yüzündeki canlıların yaşantılarını sürdürebilmesi için en ideali olup, herhangi bir eksikliği ve aksaklığı söz konusu değildir. Ancak, insanların tutum ve davranışlarından dolayı, genel anlamda eko sisteminde bozulma ve kirlenme meydana gelmiştir. Bu duruma Kura'n-ı Kerim'de dikkat çekilmiştir. Günümüzde, erozyon gerçeği, hava, su ve denizlerin kirlenmesi, bunların sonucu olarak da asit yağmurlarının yağması, iklim değişikliği gibi küresel çevre kirliliği ve sorunları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Halbuki Cenab-ı Allah, insanı diğer canlılardan ayrı olarak düşünme melekesi vermiş ve bu sayede insan, diğer canlı ve cansız varlıkları idare edip onlardan yararlanma imkanına sahip olmuştur. Bundan dolayı, yaratana şükretmek, sorumluluk duygusu içinde hareket etmek zorundadır. Ancak günümüzde insanın çevreye karşı sorumluluk bilincini önemli ölçüde yerine getirdiğini söylememiz zordur.

Çevre sorumluluğu içinde temizliğin önemli bir yeri vardır. O halde kendimize hizmet eden caddelerin, sokakların, parkların, ormanların, akarsuların, göllerin, denizlerin, kısacası doğal çevrenin temiz tutulması ve korunmasıyla ilgilenmeliyiz. Nitekim günümüzde, bazı insanların dinlenme ve piknik yeri olarak kullandıkları yeşil alan, ormanlık, ağaçlık veya park yerlerine, yiyecek ve piknik atıklarını bıraktıklarını ve bazı yerleri de tuvalet gibi kullanarak kirlettiklerini üzüntü ile müşahade etmekteyiz.

Bu dünyada istifademize sunulan şeyleri, kendi ihtiyacımız ölçüsünde kullanarak israfa sapsmamakta çevre bilinci içinde yer almaktadır. Zira İsrafa gidersek, ekolojik dengenin bozulmasına sebep oluruz. Ekolojik dengenin bozulması ise, tabiatta sağlıklı bir ortamın oluşmasını bu da canlıların hayatlarını dengeli bir şekilde sürdürememesi sonucunu doğurur. Örneğin av yapan bir kişinin, ihtiyacı olmadığı halde av hayvanlarını öldürmesi, ağaçlardan yakacak olarak yararlanan kişilerin genç ağaçları, ihtiyacından fazla bir şekilde kesip yerine yenilerini dikmemesi, ekolojik dengenin bozulması demektir. Doğal ortamı tehdit eden kimyasal maddelerin tedbirsizce doğaya atılması ayrı bir aşırılıktır.

2 Ruşen Keleş, Can Hamamcı, Çevrebilim, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s.28.

Genel anlamda çevreyi, özelde ağaç ve yeşillikleri koruyup temiz tutmak, bunun için her türlü tedbiri alıp üzerimize düşeni yerine getirmek, hem insani hem de dini görevimizdir. Zira çevreyi kirletmek, sadece çevreye karşı işlenmiş bir kötülük değil, aynı zamanda aynı ortamı paylaşan diğer canlı ve cansız varlıklara karşı işlenmiş bir suçtur.

IV- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır" (Kamer, 54/49),

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ

"İnsanların kendi işledikleri kötülükler sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Yanlıştan dönmeleri için Allah yaptıklarının bazı kötü sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır" (Rum, 30/41).

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Şüphesiz Allah tövbe edenleri sever, temizlenenleri de sever" (Bakara, 2/222)

V- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ

"Temizlik, îmanın yarısıdır"³ anlamındaki hadisinde beden, elbise, mekan ve gıda temizliğini kastetmiş, temizliğe önem vermeyen kişilerin adeta imanının yarım olacağını vurgulamıştır.

عُرِضَتْ عَلَيَّ أَعْمَالُ أُمَّتِي حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا فَوَجَدْتُ فِي مَحَاسِنِ أَعْمَالِهَا الْأَذَى يُمَاطُ عَنِ
الطَّرِيقِ وَوَجَدْتُ فِي مَسَاوِي أَعْمَالِهَا النُّخَاعَةَ تَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ لَا تُدْفَنُ.

"Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arz edilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan atılmış olan "eza"yı gördüm. Kötü amelleri arasında ise yere gömülmemiş tükürük de vardı"⁴.

Bu hadiste Hz. Peygamber, çevre temizliği ya da çevrenin kirletilmesi konusunda en ufak bir ayrıntının bile iyilik ya da kötülük olarak hesap gününde karşımıza çıkacağına vurgu yapmaktadır

3 Müslim, Taharet, 1 (I, 203).

4 Müslim, Mesâcid, 57 (I, 390).

إِتَّقُوا اللَّعَّانِينَ قَالُوا وَمَا اللَّعَّانَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ فِي ظِلِّهِمْ

“Lânet edilen iki şeyden sakının!” buyurdular. Ashab, “Lanet edilen iki şey nedir?” diye sordular. Hz. Peygamber de, “İnsanların yolu ve gölgelendikleri yeri hela olarak kullanmaktır”⁵ buyurdu.

Günümüzde, insanların dinlenme ve piknik yeri olarak kullandıkları yeşil alan, ormanlık, ağaçlık veya park yerlerine, yiyecek ve piknik atıklarını bıraktıklarını ve bazı yerleri de tuvalet gibi kullanarak kirlittiklerini görünce; Hz. Peygamber’in asırlar önce yaptığı bu uyarının ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz.

وَتُمِيطُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ.

“(İnsanlara) eziyet verici bir şeyi yoldan kaldırman sadakadır.”⁶ buyurmuştur. Bu hadiste yapılması istenen “eziyet veren şeylerin giderilmesi” ifadesinin kapsamı gayet geniştir. Yoldaki bir dikenden, evdeki bacadan çıkan kirlere; hayvan gübrelerinden atılan her türlü çöpe; arabanın eksozundan gürültüsüne; bağırarak konuşmadan kavgaya; kötü görünümlü olmadan edebe aykırı giyime kadar, maddi ve manevi hoş gitmeyen rahatsız eden her şeyi kapsamaktadır.

Hız. Peygamber, kuşların yuvalarının bozulmamasını, yumurta veya yavrularının alınmamasını istemiştir. Anneleri gördüğü halde, yuvalarından kuş yavrularını alarak yanına gelen bir kişiye Hız. Peygamber;

ضَعُّهُنَّ عَنْكَ فَوَضَعْتُهُنَّ، وَأَبَتْ أُمَّهُنَّ إِلَّا لُزُومَهُنَّ

“Onları aldığın yere götürerek annelerinin bıraktığı şekilde (yuvalarına) koy”⁷ buyurmuştur. Çünkü yavruları yuvasından alırken anneleri bunu görüyor ve yuvanın üzerinde dönüyordu. Hız. Peygamberin bu emri üzerine yavruları alan kişi, onları geri götürüp yuvalarına koymuştur.

Hız. Peygamber Medîne ve Mekke Çevresini haram bölge ilan etmiştir. Hız. Peygamberin konuya ilişkin hadisleri şu şekildedir:

5 Müslim, Taharet, 68 (I, 226).

6 Müslim, Zekat, 56 (I, 699).

7 Ebu Davud, Cenaiz, 1 (III, 469).

الْمَدِينَةُ حَرَمٌ ، مِنْ كَذَا إِلَى كَذَا ، لَا يُقَطَّعُ شَجَرُهَا ، وَلَا يُحَدَّثُ فِيهَا حَدَثٌ ، مَنْ أَحَدَثَ حَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

“Medîne, şuradan şuraya kadar haremdir. Bu sahanın ağacı kesilmez, burada bida't çıkarılmaz. Kim bu Medine haremi içinde bida't ortaya koyarsa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti o kimse üzerine olsun”⁸,

لَا يُعْضَدُ عِضَاهُهَا ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا ، وَلَا تَحِلُّ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ ، وَلَا يُحْتَلَى خَلَاهَا

“(Mekke'nin) dikenli ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik ilan ediciden başkası tarafından alınıp kaldırılamaz, yeşil otu koparılamaz.”⁹.

Zira, Kabe'ye Mescidi Haram; Mekke ve Medîne'ye iki haram anlamında Haremeyn denilmektedir.

Görülüyor ki Peygamberimiz, yeşil alanları korumayı, ağaç dikimini yaygınlaştırmayı İslâmi ve insanî bir görev olarak göstermiş ve bu konuyla ilgili olarak:

إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَيَدٌ أَحَدِكُمْ فَمِسِيلَةٌ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَقُومَ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَفْعَلْ

“Kıyâmet kopmaya başladığında, birinizin elinde bir ağaç fidanı bulursa, kıyâmet kopmadan onu dikmeye gücü yeterse, hemen diksin”¹⁰

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا ، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا ، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ

“Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir bitki ekerse, ondan kuş, insan veya hayvan yerse, bu onun için sadaka olur”¹¹ buyurmuştur.

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“Müslüman Müslümanın elinden, dilinden güvende olduğu kimsedir”¹² buyurmaktadır. Çevreyi kirleten, doğal zenginlikleri fütursuzca kullanan bir kimse, dolaylı olarak diğer insanlara zarar vermektedir. Dolayısı ile hadiste belirtilen güven sıfatını zedelemektedir.

8 Buhârî, Fedâilu'l- Medîne, 1 (II, 220).

9 Buhârî, Lukâta, 7 (II, 94).

10 Ahmed b. Hambel, III, 191, 184.

11 Buhârî, Hars ve Muzara'a, 1, (III, 66); Müslim, Musâkât, 2, (II, 1188).

12 Tirmizî, İman 12, (V, 17); Nesâî, İman 8, (VIII, 104-105).

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

1-Necmettin Çepel, Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekoloji Sorunları, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992.

2-Ruşen Keleş, Can Hamamcı, Çevrebilim, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

3-Kamer, 54/49; Rahman,55/7,8; Mülk, 67/3-4; Hicr, 15/19, 21; Rum, 30/41; Â'raf, 7/11; Müddessir, 74/4; Bakara, 2/222; Enfal, 8/11;Tâha, 20/81; İsrâ, 17/27; Enam, 6/99; Ra'd, 13/4; Mü'minun, 23/19: Kehf, 18/49 ayetlerinin tefsiri.